

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING MUSIQIY TAFAKKURINI INTERFAOL TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI

X. Yoqubov

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi va san'at yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Ilmiy raxbar: **E.Qobilova**

Musiqa nazariyasi kafedrası professori, (Phd)

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning musiqiy tafakkurini interfaol ta'lim texnologiyalari asosida rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Musiqiy tafakkurning mazmun-mohiyati, uning bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyatidagi o'rni hamda uni rivojlantirishda interfaol ta'lim texnologiyalarining imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, xalq cholg'ulari ijrochiligi, musiqiy tahlil, tinglash, ijro, improvizatsiya va guruhli faoliyatni interfaol metodlar bilan integratsiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. "Aqliy hujum", "Klaster", "B-B-B", "Insert", "Muammoli vaziyat", "Juftlikda ishlash", "Kichik guruhlar", "Debat", "Keys-stadi" va refleksiv metodlarning musiqiy tafakkurni shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlari ochib berilgan. Tezisdan bo'lajak o'qituvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirishning bosqichli metodik modeli, pedagogik shart-sharoitlari va kutiladigan natijalari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: musiqiy tafakkur, bo'lajak o'qituvchi, musiqa ta'limi, interfaol ta'lim, xalq cholg'ulari, ijrochilik, musiqiy tahlil, kreativlik, musiqiy idrok, improvizatsiya, refleksiya, kasbiy kompetensiya.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini yangi talablar asosida shakllantirishni taqozo etmoqda. Zamonaviy o'qituvchi o'z fanini yaxshi bilishi bilan birga, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantira olishi, ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanishi, muammoli vaziyatlarni pedagogik jihatdan to'g'ri hal qilishi va ijodiy faoliyatni tashkil eta olishi zarur. Musiqa ta'limida mazkur talablar yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki musiqa insonning hissiy-emotsional holatiga, estetik didiga, obrazli va ijodiy tafakkuriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Musiqa o'qituvchisi esa musiqiy asarni ijro etish, tinglash, tahlil qilish va o'quvchilarga uning mazmunini tushuntirish jarayonida o'zining musiqiy tafakkuridan foydalanadi. Shu sababli bo'lajak musiqa o'qituvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish oliy ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biri sifatida qaralishi lozim. Musiqiy tafakkur shaxsning musiqiy

hodisalarni idrok etishi, ularni tahlil qilishi, umumlashtirishi, taqqoslashi, musiqiy obrazlarni anglash va ijodiy talqin qila olish qobiliyatini ifodalaydi. U musiqiy eshitish, xotira, tasavvur, obrazli fikrlash, emotsional idrok va ijodiy faoliyat bilan uzviy bog‘liq. An’anaviy ta’lim jarayonida ko‘pincha talabaning tayyor bilimni o‘zlashtirishi va nota matnini ijro etishiga asosiy e’tibor qaratiladi. Bunday yondashuv musiqiy tafakkurning mustaqil, ijodiy va analitik jihatlarini yetarli darajada rivojlantirmasligi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, interfaol ta’lim texnologiyalaridan foydalanish muhim pedagogik imkoniyat yaratadi.

1. MUSIQIY TAFAKKUR TUSHUNCHASINING PEDAGOGIK MOHIYATI

Musiqiy tafakkur musiqa bilan bog‘liq bilim, ko‘nikma va hissiy tajribalarni ongli ravishda qayta ishlash jarayonidir. Talaba musiqiy asarni tinglaganda yoki ijro etganda tovushlarni alohida elementlar sifatida emas, balki yaxlit musiqiy obraz sifatida idrok etadi. Musiqiy tafakkurning asosiy tarkibiy qismlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Musiqiy idrok;
2. Musiqiy eshitish;
3. Musiqiy xotira;
4. Musiqiy tasavvur;
5. Obrazli tafakkur;
6. Analitik tafakkur;
7. Ijodiy tafakkur;
8. Refleksiv tafakkur.

Musiqiy tafakkur rivojlangan talaba musiqiy asarning:

- janrini;
- shaklini;
- xarakterini;
- ritmik tuzilishini;
- melodik xususiyatlarini;
- garmonik rivojinini;
- dinamikasini;
- badiiy obrazini

mustaqil tahlil qila oladi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi uchun bu ko‘nikmalar alohida ahamiyatga ega. Chunki u kelajakda o‘quvchilarga musiqa asarini shunchaki ijro ettiribgina qolmay, uning mazmun-mohiyatini tushuntirishi, musiqiy obrazni ochib berishi va o‘quvchilarda mustaqil musiqiy fikrlashni shakllantirishi kerak.

2. INTERFAOL TA’LIM TEXNOLOGIYALARINING MUSIQA TA’LIMIDAGI O‘RNI

Interfaol ta’lim o‘qituvchi va ta’lim oluvchilarning o‘zaro hamkorligi, fikr almashinuvi, muammoli vaziyatlarni birgalikda hal etishi va faol ijodiy faoliyatiga asoslanadi. Interfaol texnologiyalarning asosiy xususiyati shundan iboratki, talaba ta’lim jarayonining passiv tinglovchisi emas, balki faol ishtirokchisiga aylanadi. Musiqi ta’limida interfaol texnologiyalar:

- musiqiy asarni tahlil qilish;

- tinglangan asar haqida fikr bildirish;
- ijro variantlarini taqqoslash;
- musiqiy muammoni hal qilish;
- guruhda ijro etish;
- improvizatsiya;
- ijodiy loyiha yaratish;
- o‘z fikrini himoya qilish

kabi faoliyatlarni tashkil etish imkonini beradi. Natijada musiqa darsi “o‘qituvchi ijro etadi – talaba tinglaydi” shaklidagi bir tomonlama jarayondan “tinglash – tahlil qilish – fikrlash – ijro etish – muhokama qilish – xulosa chiqarish” shaklidagi faol ta’lim jarayoniga aylanadi.

3. BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING MUSIQIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING KOMPONENTLARI

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining musiqiy tafakkurini quyidagi komponentlar asosida rivojlantirish mumkin.

3.1. Motivatsion component. Talabaning musiqaga, ijrochilikka, yangi asarlarni o‘rganishga va mustaqil izlanishga qiziqishini ifodalaydi.

3.2. Kognitiv component. Musiqiy-nazariy bilimlar, janr, shakl, uslub, tonallik, ritm, garmoniya va musiqiy ifoda vositalarini bilishni o‘z ichiga oladi.

3.3. Analitik component. Musiqiy asarni tarkibiy jihatdan tahlil qilish, musiqiy hodisalar o‘rtasidagi aloqalarni aniqlash va sabab-natijaviy munosabatlarni anglash qobiliyatidir.

3.4. Ijodiy component. Talabaning musiqiy asarni mustaqil talqin qilishi, improvizatsiya qilishi va yangi musiqiy g‘oyalar yaratishi bilan bog‘liq.

3.5. Refleksiv component. Talabaning o‘z musiqiy faoliyatini baholashi, xatolarini aniqlashi va keyingi faoliyatini takomillashtirish yo‘llarini belgilash qobiliyatini anglatadi.

4. INTERFAOL METODLAR ORQALI MUSIQIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH

“Aqliy hujum” metodi. Talabalarga musiqiy asar yoki cholg‘u ijrochiligi bilan bog‘liq muammo beriladi. Masalan: “Nima uchun bir xil kuy turli ijrochilar tomonidan turlicha talqin qilinadi?” Talabalar o‘z fikrlarini erkin bildiradilar. Keyinchalik fikrlar guruhlanadi va ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Bu metod talabalarining tezkor va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

“Klaster” metodi. “Xalq cholg‘ulari” tushunchasi markazga yoziladi va talabalar uning atrofida:

dutor; rubob; doira; gijjak; nay; chang; tor; ijrochilik; repertuar; milliy meros kabi tushunchalarni joylashtiradilar. Keyinchalik har bir tushuncha bo‘yicha musiqiy misollar keltiriladi.

5. XALQ CHOLG‘ULARI ASOSIDA MUSIQIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishda xalq cholg‘ulari alohida didaktik imkoniyatga ega. Milliy cholg‘ular orqali talaba:

- milliy musiqiy merosni anglaydi;

- cholg‘u tembrini farqlaydi;
- ijro usullarini o‘rganadi;
- musiqiy obrazni his qiladi;
- an’anaviy ijrochilik xususiyatlarini tahlil qiladi;
- milliy kuylarning shakliy tuzilishini o‘rganadi.

Masalan, dutor ijrochiligi asosida talabalar kuy melodiyasining rivojlanishini, ritmik xususiyatlarini, ijro bezaklarini va badiiy xarakterini tahlil qilishlari mumkin. “Gijjak va dutor tembrining farqi nimada?”, “Doira ritmik tuzilmani qanday shakllantiradi?”, “Nay ijrosida nafas va frazirovkaning o‘rni qanday?” kabi savollar musiqiy tafakkurning analitik va obrazli jihatlarini rivojlantiradi.

XULOSA

Bo‘lajak o‘qituvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish zamonaviy musiqa ta’limining muhim vazifalaridan biridir. Musiqiy tafakkur shaxsning musiqani tinglash, idrok etish, tahlil qilish, obrazli tasavvur qilish, ijro etish va mustaqil talqin qilish qobiliyatlarini birlashtiradi. Interfaol ta’lim texnologiyalari esa mazkur jarayonni faollashtirish uchun samarali didaktik imkoniyat yaratadi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “B-B-B”, “Insert”, “Muammoli vaziyat”, “Taqqoslash”, “Kichik guruhlarda ishlash”, “Keys-stadi”, ijodiy loyiha va refleksiv metodlardan foydalanish talabalarni musiqiy faoliyatning faol subyektiga aylantiradi. Ayniqsa, xalq cholg‘ulari asosida tashkil etilgan interfaol mashg‘ulotlar bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining milliy musiqiy meros haqidagi bilimlarini chuqurlashtirish bilan birga, ularning musiqiy eshitishi, analitik tafakkuri, ijodiy qobiliyati va pedagogik kompetensiyalarini rivojlantiradi. Xalq cholg‘ulari bilan ishlash jarayonida talabalar cholg‘u tembri, ijro uslubi, ritmik tuzilma, melodik rivojlanish, badiiy obraz va milliy ijrochilik an’analarini mustaqil tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu jihatdan xalq cholg‘ulari bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun nafaqat ijrochilik vositasi, balki pedagogik-didaktik resurs sifatida ham qaralishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 29-oktabrdagi O‘RQ-576-son “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz/>
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-son “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/uz/doc-passport/-5073447>
3. O‘zbekiston Respublikasining “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi: <https://lex.uz/>
4. Qobilova, E., I. Xaydarova, and R. Gulnora. "O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI." *Scientific Approach to the Modern Education System* 3.26 (2024): 192-195.
5. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming a sense of love for the profession by teaching labor songs to 4th class students in music culture lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).